

BİBLİYOGRAFYA :

Belazürî, *Fütûh* (Fayda), s. 224, 278-279, 288-289, 290, 297, 302-303; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Nizâmeddin Şâmî, *Şafernâme* (trc. Necati Lugal), İstanbul 1987, tür.yer.; Gaffârî, *Târîh-i Cihânârâ* (nşr. Müctebâ Minovî), Tahran 1342 hş., s. 225-230; Cevdet Paşa, *Kırım ve Kafkas Tarihçesi*, İstanbul 1307; J. F. Baddeley, *The Russian Conquest of the Caucasus*, London 1908; *Atlas Soyuza Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik*, Moskova 1928, s. 51; Muinüddin-i Natanzî, *Müntehabü't-tevârîh* (nşr. J. Aubin), Tahran 1336/1957, s. 161, 340-344, 362-366, 392-395, 406; F. Kazemzadeh, *The Struggle for Transcaucasia (1917-1921)*, Birmingham 1951; V. Minorsky, *Studies in Caucasian History*, London 1953; Şerafeddin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul 1961; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri I: 1578-1590*, İstanbul 1962; C. Toumanoff, *Studies in Christian Caucasian History*, Georgetown 1963; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi: 1451-1590*, Ankara 1976; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul 1979; F. Silnitskiy, *Natsionalnaya politika KPSS (1917-1922 gg.)*, Washington 1990; M. B. Mehmetzade, *Milli Azerbaycan Hareketi*, Ankara 1991; Mehmet Emin Resulzade, *Kafkasya Türkleri* (haz. Yavuz Akpınar v.dğr.), İstanbul 1993; Shireen T. Hunter, *The Transcaucasus in Transition: Nation-Building and Conflict*, Washington 1994; Shirin Akiner, *Sovyet Müslümanları* (trc. Tufan Buzpınar-Ahmet Mutu), İstanbul 1995, s. 93-225; Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", *TTK Belleten*, XII/46 (1948), s. 349-402; Mustafa Budak, "Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kafkasya", *Avrasya Etüdları*, I/4, Ankara 1995, s. 101-128; Nedim İpek, "Kafkasya'daki Nüfus Hareketleri", *TM*, XX (1997), s. 273-313; C. E. Bosworth, "al-Kabk", *Et*² (Fr.), IV, 356-365.

ALİYEV SALİH MUHAMMEDOĞLU

III. MİMARİ

Kafkasya'da çağlar boyunca sık sık görülen çatışma ve istilâlar, bölgede yaşayan insanların varlıklarını koruyabilmeleri için savunma tipli mimari yapıları geliştirmelerini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla tesis edilen yapılar birbirine birleşik komplekslerden oluşuyor, genellikle yüksek tepelere ve sarp vadilere inşa ediliyordu. Ayrıca Gürcistan'da Gognari, Avranlo, Santa ve Lodovani'de olduğu gibi labirent şeklinde yapılmış örnekler de rastlanmaktadır. Korunaklı bir şekilde tahkim edilen bu yapılar dörtgen şeklinde planlanıyor ve içlerinde gözetleme kuleleri de bulunuyordu. Bu tür gözetleme kuleleri, daha sonraki çağlarda da bölgenin birçok yerinde yaygın şekilde yapılarak günümüze kadar ulaşmıştır. En sağlam biçimde zamanımıza ulaşan kuleler Orta ve Doğu Kafkaslar'da görülmektedir. Farklı biçimlerde inşa edilen bu kulelerin belirgin özelliği olan çatı biçimleri dikkate alınarak sivri-basamak çatılı, beşik çatılı, kırma-düz çatılı ve çatısız-hisar tipli olarak dört grupta toplanmaktadır. Sivri basamak çatılı kuleler, Kafkasya'da en çok örneği bulunan mimari yapılar olarak Çeçenya topraklarında yüksek dağ vadileri ve sarp yamaçlarda inşa edilmiştir. Daryal Geçidi bölgesinden başlayarak doğuya doğru İnguş ve Çeçen topraklarından uzanan bir hat üzerinde yoğunlaşan bu tür kulelerin Erzi, Leilakh, Eğikal, Malkhisthi gibi yerlerdeki örnekleri dikkat çekicidir. Bilim dünyasında "Vaynah kuleleri" olarak tanınan bu yapılar, iyi korunan ve az bilinen mimari eserler olarak

günümüze kadar gelmiştir. Bazı araştırmacılar, kulelerin Kafkasya'da Bronz çağından beri yapıldığını iddia ederken 1925-1932 yılları arasında Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde arkeolojik kazılar yapan Semenov ve Krupnov gibi bilim adamları Eğikal, Hamhi ve Doşhakle yakınlarında milâttan önce 700-500 yıllarına tekabül eden İskit uygarlığı döneminde kalma kule kalıntılarına dayanarak bu tür yapıların en azından İskitler'in Kafkasya'da bulundukları devirlerden itibaren inşa edilmeye başlandığını ileri sürmüşlerdir. Kuzey Kafkasya'da 1220'li yıllardan sonra Moğol istilâsı ve saldırıları sırasında dağlık bölgelere çekilen Çeçenler'in bu yıllarda kule yapımını yaygınlaştırarak geliştirdikleri ve bugünkü klasik görünümüne kavuşturdukları ortak bir kanaat olarak ileri sürülmektedir. Kule mimarisinin uzun gelişim yılları boyunca askerî, sivil ve dinî işlevlerle yapıldığı anlaşılmaktadır. Yükseklikleri ve birbirlerinin görüş menzilleri içerisindeki stratejik yerleri sebebiyle savunmaya, gözetlemeye ve haberleşmeye imkân veren bu kuleler Rus-Kafkas savaşlarında büyük hizmetler görmüş, "misket topu"nun Ruslar tarafından kullanılmaya başlandığı 1800'lü yıllardan sonra ise önemini kaybetmiştir. Kafkasya'nın hemen her bölgesinde kule mimarisi aynı zamanda yerleşim amaçlı olarak da inşa edilmiştir. Çeçenya'da Yetkali'de olduğu gibi dinî amaçlarla yapılan kuleler de mevcuttur. Ortalama 20 ile 30 m. yükseklikte hafif piramidal gövdeli, beş veya altı katlı olarak inşa edilen Vaynah kulelerinden bölgede 3000'e yakın kalıntı bulunmaktadır. Günümüzde bu kalıntılardan 300'e yakını sağlam veya yarı yıkık olarak ayakta kalmıştır. Vaynah kulelerinin oldukça dar bir alanda çok sayıda olması sebebiyle Çeçen-İnguş dağları dünya kule mimarisinin merkezi sayılmıştır. Beşik çatılı kulelere daha çok Gürcistan'da Svanetya ve Güney Osetya'da rastlanmaktadır. Ayrıca Kabarday-Balkarya ve diğer bölgelerde de bu tür kule örnekleri mevcuttur. Özellikle Svanlar'ın yaşadığı Uşguli yöresindeki kuleler bu grubun karakteristik örnekleri arasındadır. Bu türe giren kule örneklerinin ilginç bir özelliği de çatı katında bulunan pencere sayılarındaki çeşitliliğidir. Kırma-düz çatılı kule örnekleri ve çatısız-hisar tipli kuleler, genellikle Kuzey Kafkasya'da Balkarya'dan başlayarak Osetya, Çeçenya ve Dağıstan'dan geçerek Azerbaycan'a kadar ulaşan bir hat üzerinde yaygın olarak bulunmaktadır.

Çeçenistan'ın Maistroy bölgesinde Stikhalle yerleşim bölgesine ait mimari kalıntılar

Kafkasya'da, bilhassa dağlık bölgelerle kuzey bölgelerinde henüz tam anlamıyla özellikleri tesbit edilmemiş çok sayıda mezar anıtı yer almaktadır. Kafkasyalı halkların putperest oldukları dönemlere ait olduğu sanılan bu mezar anıtları, bölge halklarının semavî dinleri kabul etmesinden itibaren artık yapılmamıştır. Kafkasyalılar, mezar biçimlerini ve ölü gömme âdetlerini değiştirmelerine rağmen bu tür yapılara dokunmamışlardır. Kabarday-Balkarya'dan başlayan bir hat üzerinde Osetya ve Çeçenya topraklarında görülen bu tür mezar anıtlarına kısaca "güneş mezarları", anıtların bulunduğu nekropollere ise "ölüler şehri" veya "sükûnet diyarı" denilmektedir. Kafkasya'daki kulelerle yapı ve biçim benzerlikleri olan bu anıtların plan ve çatı şekilleri açısından başlıca altı çeşidi vardır. Yapılıkları bölgedeki malzemenin türü bu çeşitlenmede başlıca etken olmuştur. Meselâ mezarlar, Kabarday bölgesinde taş örme tekniğiyle beşik çatılı olarak inşa edilirken Çeçen-İnguş bölgesinde o yörede bol miktarda bulunan plaka arduvaz taşlarla basamak çatılı olarak yapılmıştır. Kabarday-Balkarya'da Çeçem ve Muhol; Osetya'da Saniba, Dargavs ve Koban; Çeçen-İnguş bölgesinde Vovnişki, Targim, Malkhisthi, Hamhi, Tzidsi, Eğikal ve Falhan bu tür anıtların bulunduğu önemli nekropol-lerdir.

Dinî mimari örnekleri Kafkasya'nın daha çok Gürcistan, Azerbaycan ve Dağıstan topraklarında yoğunlaşmıştır. Hristiyanlığın en erken yapılarını da bünyesinde barındıran Gürcistan'daki kilise mimarisi, Ermeni kilise geleneğiyle paralellik göstererek taş işçiliğinin kullanıldığı plastik özellikleriyle dikkat çekmektedir. Mtskheta'da ahşaptan yapılan Azize Nino Kilisesi'yle başlayan bu gelenek Zegani, Gurcaani, Bolnisi, Urbnisi, Ninotzmanda, Alaverdi, Cvari vb. eserlerle sürdürülmüştür. XI. yüzyıldan itibaren dağlık bölgelerde yaşayan Çeçenler arasında Hristiyanlığı yaymak isteyen Gürcü misyonerlerin etkisinin görüldüğü İnguş bölgesindeki Albi Erda, Targim ve Thaba Erda bu tür yapılar arasında sayılabilir.

İslâmiyet'in ilk dönemlerinden itibaren Müslümanlık'la tanışan Dağıstan ve Çeçenistan'ın doğusunda VII. yüzyıldan başlayarak dinî mimari örneklerinde büyük bir artış olmuştur. 1913 yılında Dağıstan'da 360'ı ulucami olmak üzere 2060 adet cami tesbit edilmişti. Bu ülkelerde camiler kadar medreseler ve tekkeler de

özellikle Nakşibendî ve Kâdirî tarikatlarının yaygınlığı sebebiyle yoğun bir şekilde yapılmıştı. Bu eserler aynı zamanda abartısız ölçülerde ve düz-kırma çatılı olarak inşa edilmişti. Günümüzde Kafkas ülkelerindeki mimari örneklerin büyük bir bölümü, Moğol ve Çarlık Rus istilâlarıyla geçen işgal asırları ve 1920-1990 yılları arasındaki komünist rejimin baskıları sonucunda yok edilmiştir. Bu yıkım döneminden sonra 1984'te Dağıstan'da yirmi yedi adet cami kalmıştı. Hazar kıyısındaki Derbend Cuma Camii (1368) Bakülü bir mimar tarafından ele alınan önemli bir eserdir. Kafkas ülkeleri içerisinde İslâm'ı en erken dönemde kabul etmelerine rağmen savaş ve işgaller yüzünden Çeçenistan'daki mimari örneklerinden çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Bu eserler arasında, Pliyev civarında Borge-kaş Türbesi (1405-1406) kare mekân ve taş kubbe- siyle dikkati çeker. Ayrıca XVII. yüzyıla ait Himoy Camii, XIX. yüzyıla ait Tunduk Camii ve taş kabartma yazı ve figürlerine sahip yine XVII. yüzyıla ait Tsontroy Camii ve Makajov camileri ilk akla gelen örneklerdir.

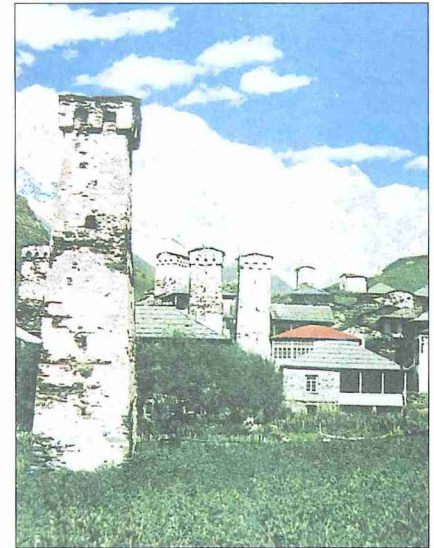
Azerbaycan Kafkasya'daki ülkeler içerisinde mimarisi en gelişmiş olan ülkedir. Özellikle Kuzey Kafkasya'ya göre istilâlara daha az mâruz kalması ve ülkenin güneyi ile güneybatısında bulunan eski uygarlıkların köklü mimari gelenekleri Azerbaycan'ı mimari açıdan olumlu yönde etkilemiştir. VII. yüzyıldan itibaren bölgede hâkim olan İslâm kültürü neticesinde mimaride büyük bir gelişme olmuştur. Kumlâh-Hudaferin arasında Aras çayı üzerinde 636 yılında yapılan Hudaferin Köprüsü bölgedeki İslâmî döneme ait en eski eser olup on bir gözlüdür. İlhanlılar devrinde bu köprü'nün yanına on beş gözlü ikinci bir köprü ilâve edilmiştir (XIII. yüzyıl).

Bakü'de yer alan Mescid-i Muhammedî ve taş minaresi (Sınık Kule, 1078-1079) bu şehirdeki Selçuklu eserleri olarak günümüze kadar gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde de şehirde pek çok eser yapılmıştır. Bakü'deki camiler içinde XIV-XV. yüzyıllara tarihlendirilen Mescid-i Cum'a ile XIV. yüzyılın başına tarihlenen Molla Ahmed Camii dışında kalede bulunan Lezgi Camii (1169), Hıdır Camii (1301), Gilek Camii (1309), Mirza Ahmed Camii (1345), Cin Camii (XIV. yüzyıl), Şeyh İbrâhim Camii (1415), Mektep Camii (1646), Gazi Aybat Camii (1791) ve Beyliyar Camii (XIX. yüzyıl) önemli yapılardır. Ayrıca Kız

Kulesi (XII. yüzyıl), Bakü-Şemaha arasında hankah (1256), Apşeron / Mardakyan'da kale (1232), Apşeron / Nardaran'da kale (1301), Apşeron / Şihova Camii (XIII. yüzyıl), Apşeron / Mardakyan'da Tübeşah Mescidi (1482) bu bölgedeki diğer yapılarıdır. XV ve XVI. yüzyıllarda inşa edilen Şirvanşahlar Sarayı Külliyesi'nde Keykubad Camii (Eskicami XV. yüzyıl), Seyyid Yahyâ Bakü'yî Kümbeti, Saray Camii (1441) ve Sultan III. Murad Kapısı da (1587) önemli birimlerdir. Evliya Çelebi'nin deniz kenarında büyük ribâtı, 1000 kadar evi, bağı, bahçesi, camileri, üç hamamı, han, çarşı, pazarı ile mâmur bir şehir olarak nitelendirdiği Bakü'de, adını belirttiği kaledeki Haydar Şah Camii ile şehirdeki Mirza Han Hamamı hakkında bilgi yoktur.

Nahçıvan bölgesinde Selçuklu Atabegleri döneminden günümüze ulaşan Yûsuf b. Küseyr Kümbeti (1162), Mümine Hatun Kümbeti (1186) ve Cuga köyündeki Gülistan Kümbeti (XII-XIII. yüzyıl) en eski önemli yapılardır. Bölgede daha sonra inşa edilen Nahçıvan Ulucamii (1368) ve Cuma Camii de (1368) dikkat çeken eserlerdir. Evliya Çelebi'nin yetmiş adet camisi, kırk mescidi, yirmi mihman sarayı, yedi hamamı, 1000 kadar dükkânı olduğunu yazdığı Nahçıvan'da isimlerini belirttiği Cenâbî Ahmed Paşa, Ferhad Paşa, Güzelce Ali Paşa, Çağaloğlu, Hadım Câfer Paşa camileriyle Cenâbî ve Lâl Paşa ha-

Gürcistan'ın Svanetiye bölgesindeki Uşçguli'den bir görünüş

mamları Osmanlı devri eserleri olup haklarında bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Nahçıvan'ın kuzeybatısında yer alan Karabağlar Kümbeti yivli gövdesi ve çift minareli girişiyle dikkat çeker.

Karabağ bölgesinde Berde'de Berde Kümbeti (1322), Aksadan Baba Türbesi (XIV. yüzyıl başları), İmamzâde Mescidi (1868), Şuşa'da kale (1748), Gövher Ağa Mescidi (XIX. yüzyıl), Aşağı Gövher Ağa Mescidi (XIX. yüzyıl), Şuşa Kervansarayı ve Şuşa evleri (XVIII ve XIX. yüzyıllar), Babi'de Şih Babili Türbesi (670/1271-72), Ahmedallar'da türbe (XIII. yüzyıl), Mehmedbeyli'de türbe (1305), Huçin'de Dörbentli Türbe (XIII-XIV. yüzyıl), Ağdam'da Penah Han Sarayı (XIII. yüzyıl), Kargapazar'da kervansaray (1681) ve Helifli'de Kız Kalesi (XVII. yüzyıl) önemli eserler olarak bilinmektedir.

Kafkasya'nın sivil mimari örnekleri ülkenin yöresel yaşantı tarzı, bölgede bulunan malzeme ve coğrafi farklılıklara uygun bir şekilde çeşitlilik arzeder. Batı kıyılarında görülen genellikle tek veya iki katlı ahşap ve kâgir evler, doğuda yerini taş veya tuğladan yapılmış yüksek ve kulevari evlere bırakır. Karaçay bölgesinde "başı cabılgan arbaz", Dağıstan'da "saklia" adı verilen korunaklı taş yapılar, Gürcistan'da "darbazi evleri" biçimsel olarak ve kullanılan malzeme açısından birbirinden tamamen ayrı yapılarıdır. Bu yapıların Gürcü darbazi evleri piramide benzeyen, yontulmuş kütükten dirseklerle desteklenen ve "ışık" kubbeleriyle dikkat çekmektedir.

Bunlardan başka Kafkasya'da mimari açıdan özgün biçim ve tekniklere sahip, farklı çağlara ait çeşitli yapılar ülkenin hemen tamamına yayılmış durumdadır. Gürcistan'da Ucarma kale şehri ve David Garece, Vardzia vb. kaya oyma manastırları, Nari Kale, Azerbaycan'da Çirah Kale, Bakü'deki Zerdüştiliğin önemli kalıntılarından olan Âteş-i Baguan kompleksi ve bu yapıdan günümüze ulaşan Kız Kalesi, Dağıstan'da Derbent Kale'yi bu yapılar arasında saymak mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

İ. Tisitsviili, *Kartuli Arhitekturis İstori*, Tiflis 1955; V. V. Beridze, *Samtshis Huotmodzğvreb*, Tiflis 1955; a.mlf. v.dğr., *Arhitektura Respublik Zakavkaz*, Moskova 1951; G. N. Çubinaşvili, *Arhitektura Kakhetii*, Tiflis 1956; İsmail Berkok, *Tarihle Kafkasya*, İstanbul 1958; M. K. Garakanidze, *Gruzinskoe Derevyannoe Zozetzo*, Tiflis 1959; L. Sumbadze, *Gruzinskije Darbazi*, Tiflis 1960; A. M. Apakidze, *Goroda i Gorodskaya Zhizn'v Drevnei Gruzii*, Tiflis 1963; S. B. Aşurbeyli, *Oçerki İstori* Srednevekovogo Baku,

Bakü 1964; M. M. Hüseyinov v.dğr., *Enooliticeskie Nahodki i Petserah Azih i Taglar*, Bakü 1968; A. İ. Dcavahişvili, *Stroitelnoe Delo i Arhitektura Poseleniy Yujnogo Kavkaza*, Tiflis 1973; A. Goldşteyn, *Başni i Gorah*, Moskova 1977; Oktay Aslanapa, *Kırım ve Kuzey Azerbaycan'da Türk Eserleri*, İstanbul 1979, s. 33-108; a.mlf., *Türk Cumhuriyetleri Mimarlık Abideleri*, Ankara 1996, s. 83-169; R. M. Munchaev, *Enoolit Kavkaza*, Moskova 1982; D. A. Ahundov, *Arhitektura Drevnego i Ranne-srdnevekovogo Azerbaydcan*, Bakü 1986; V. V. Agibalova, *Na Assu Çerez Armhi*, Grozniy 1988; M. B. Mujuhoev, *Srednevekovoe Kultovie Pamyatniki Tsentrelnoğ Kavkaza*, Grozniy 1989; L. V. Usmanov – H. N. Mazhiev, "The Analysis of Earthquake Resistance and Some Questions Concerning Construction Strengthening of Tower Architecture of the Vainakhs", *Proceeding of the Ninth European Conference on Earthquake Engineering*, Moscow 1990, IX, 91-98; A. Aydamirov, *Hronologiya İstori Çeçeno-İngušetii*, Grozniy 1991; B. A. Kirikov, *Earthquake Resistance of Structures: From Antiquity to Our Times*, Moskova 1992; Ufuk Kavkul, *Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür*, İstanbul 1993; M. A. Aziyev v.dğr., *Kamenneya Letopis Stranı Vaynahou*, Moskova 1994; K. M. Memedzâde – A. A. Hesenova, "Qarabağın Memarlıq Abideleri", *Türk Cumhuriyetleri Mimarlık Abideleri* (haz. O. Aslanapa), Ankara 1996, s. 171-192; D. M. Lang, *Gürcüler*, İstanbul 1997; Erol Yıldır, *Kuzey Kafkasya'da Vaynah Kule Mimarisi*, İstanbul 1997; a.mlf., "Kafkasya'nın Gizleri Çözülüyor: Çeçen Kuleleri Bir Toplumu Nasıl Korudu?", *Kafkasya Gerçeği*, sy. 7, Sam-sun 1992, s. 46; a.mlf., "Çeçen Savunmasının Mimariye Yansıması", *Yeni Yüzyıl*, sy. 16, İstanbul 11 Mart 1995; a.mlf., "Kuzey Kafkasya'da Çeçen Kuleleri", *Sû Çevre Araştırma Dergisi*, sy. 3, Konya 1995, s. 16-17; a.mlf., "Vaynah Kule Mimarisi", *Çveneburi*, sy. 29, İstanbul 1998, s. 35-36; P. Dolukhanov, *Eski Ortadoğu'da Çevre ve Etnik Yapı*, İstanbul 1998; Jale Kuşhan, "Ölüm Evleri", *İpekyolu*, sy. 22, İstanbul 1995, s. 12-21; G. Y. Movçan, "Dağıstan-Avar Mimarisi", *Kafkasya Yazıları*, sy. 5, İstanbul 1998, s. 75-81; M. İslamoğlu, "Unutulan Laz Evleri", a.e., s. 105-113.

EROL YILDIR

KAFZÂDE FÂİZİ

(ö. 1031/1622)

Tezkire yazarı ve divan şairi.

İstanbul'da dünyaya geldi. Kaynaklardan biri 998 (1590), diğeri 980 (1572) olmak üzere doğumu için iki tarih zikredilmektedir. Asıl adı Abdülhay olan şairin mahlası Fâizî, lakabı ise dedesi Kaf Ahmed Efendi sebebiyle Kafzâde'dir. Sultan I. Ahmed devri kazaskerlerinden Mustafa Feyzullah Efendi'nin oğlu olan Fâizî, ane tarafından da Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin damadı ve III. Murad zamanı şeyhülislâmlarından Mâlulzâde Mehmed Efendi'nin torunudur. İlk eğitimini şairli-

ği de bulunan babasından alarak 1013'te (1604) I. Ahmed'in hocası Mustafa Efendi'den mülâzım ve aynı yıl Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Ardından sırasıyla Gevher Han Sultan Medresesi'nde (1019/1610), Semâniye medreselerinden birinde (1022/1613), Üsküdar Vâlide Sultan ve Sultan Selim medreselerinde (1024/1615) görev yaptı. Süleymaniye müderrisliğine yükseldi (1025/1616) ve Selânik kadısı iken görevinden azledildi (1029/1620).

Ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçiren Kafzâde Fâizî, Receb 1031'de (Mayıs 1622) patlak veren yeniçeri isyanı sırasında tesadüfen Topkapı Sarayı'nda bulunuyordu. Sultan II. Osman'ın tahttan indirilişine ve idam edilmek üzere Yedikule zindanlarına götürülüşüne şahit oldu. Bu korkunç hadisenin tesiriyle hastalanarak kısa bir zaman sonra vefat etti. Ölümüne düşürülen çeşitli tarihler arasında Nev'zâde Atâî'ninki şöyledir: "Göçtü bin otuz bir recebi Abdülhay." Mezarı Fatih'te Zincirlikuyu civarında büyük babası Mâlulzâde Mehmed Efendi'nin mezarının bulunduğu hazirededir.

Celvetiyye tarikatının kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi'ye intisap eden Fâizî zamanının önde gelen şair ve münşilerinden sayılır. Birçok mecmuada şiirlerine rastlanması şöhretini göstermektedir. Ondan bahseden tezkire ve hal tercümesi müellifleri şairliğini takdir etmektedir. Şiirlerinde tasannu yerine mânaya değer vermiştir. Bilhassa gazelleri samimi ve liriktir. Fâizî hakkında Nefî'nin bazı hicviyeleri bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Divan*. Bir na't, Hz. Ali hakkında bir methiye, Hz. Hasan için söylenmiş bir şiir, Hz. Hüseyin hakkında iki meriye, Sultan I. Ahmed, II. Osman ve devrin ileri gelen şahsiyetleri için söylenmiş on kaside ve 150'ye yakın gazelle çeşitli sayıda rubâî, kıta, tarih, müfred ve matla'dan meydana gelir. Divanın belli başlı nüshaları İstanbul'da Süleymaniye (Fâtih, nr. 3888 [en eski nüsha olup 1038/1628-29 tarihini taşımaktadır]; Esad Efendi, nr. 2598; Hüseyin Paşa, nr. 552), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 759, 776, 1699, 1845, 5556, 9828) ve Millet (Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 318) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Divanı üzerinde Halil İ. Okatan bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 2. *Zübdetü'l-es'âr**. Tezkire olmaktan çok bir antoloji niteliğinde olan eserde toplam 514 şair mevcuttur. *Zübdetü'l-es'âr*'ın mevcut on üç nüshası içerisinde en eskisi